

МРНТИ 16.31.41

А.Қ. Жұмабекова

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
филология ғылымдарының докторы, профессор

РЕФЕРАТТЫҚ ЖӘНЕ АННОТАЦИЯЛЫҚ АУДАРМА ТУРАЛЫ

Аннотация. Мақалада ресми-іскери аударманың негізгі түрлері – аннотациялық және реферативті аударма түрлері талданады. Аударманың осы түрінің мәтіндеріне қойылатын талаптарға сипаттама беріледі; аннотациялық пен реферативті аударманың түрлерін және шағын түрлерін аударушылардың жұмыс істеу кезеңдері көрсетіледі; аударманың нақты мысалдары келтіріледі.

Тірек сөздер: ресми - іскерлік стиль, аннотациялық және реферативті аударма, құжат, іс-қағаздары, мәтін, аудармашы, талап.

А.К. Жумабекова

Казахский национальный университет имени Абая,
доктор филологических наук, профессор

О РЕФЕРАТИВНОМ И АННОТАЦИОННОМ ПЕРЕВОДАХ

Аннотация. В статье анализируются основные виды официально-делового перевода – аннотационный и реферативный перевод. Описываются требования, предъявляемые к текстам этого типа; раскрываются этапы работы переводчиков над видами и подвидами аннотационного и реферативного перевода; приводятся конкретные примеры переводов.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, аннотационный и реферативный перевод, документ, деловые бумаги, текст, переводчик, требование.

A.Q.Zhumabekova

Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
doctor of philological sciences, professor

ABOUT REFERENCE AND ANNOTATION TRANSLATIONS

Annotation. The article analyzes the main types of official-business translation - annotation and reference translation. The requirements for this type of texts are described; the stages of translators' work at species and subspecies of annotation and abstract translation are revealed; the specific examples of translations are given.

Keywords: official style, annotation and reference translation, document, business papers, text, translator, claim.

Аудармашы-маманға шет тілінде жазылған арнайы әдебиетке (негізінен, ғылыми-техникалық мәтіндерге) реферат және аннотация жаза білу өте маңызды. Шетел тілін білмейтін тапсырыс берушіге түпнұсқаның қысқаша мазмұнын білу аса қажет.

Рефераттық аударма түпнұсқадан 5-10 есе қысқа болады. Рефераттық аудармамен жұмыс жасау барысында барлық артық ақпарат алынып тасталады.

Реферат түрлері

1. Материалдың баяндалуына қарай рефераттар *ақпараттық* (рефератконспект) және *индикативтік* (реферат-түйіндеме) болып бөлінеді.

Реферат-конспектте түпнұсқаның негізгі мәселелері жалпылама түрде беріледі.

Реферат-түйіндеме анағұрлым қысқа. Ол реферат-конспектпен салыстырғанда жалпылаудың жоғары дәрежесін қажет етеді.

2. Рәсімделуі мен қабылдануы бойынша рефераттар *жазбаша* және *ауызша* бола алады.

3. Дереккөздердің қамтылу дәрежесі бойынша рефераттар *монографиялық*, *жинақтық*, *таңдамалы және шолу* рефераттары болып бөлінеді.

Монографиялық реферат бір ғана дереккөзге (материалға) сүйеніп жазылады, *жинақтық реферат* – бірнеше мақалалар, кітаптар мен құжаттарды пайдалану арқылы болса, *шолу реферат* – арнайы тақырып немесе бағыт бойынша қысқа шолу ретінде жазылады; *таңдамалы реферат* – жеке тараулар, бөлімдер немесе материал бойынша жазылады.

Рефераттық аудармамен жұмыс жасау кезеңдері:

1) түпнұсқамен алғашқы танысу (тақырап, жоспар, суреттер, суретасты жазуларын зерделеу, мәтін мазмұнына қатысты ұсыныстар);

2) көз жүгіртіп оқып шығу;

3) мазмұнын болжау;

4) мәтінді екінші рет егжей-тегжейлі оқып шығу; берілген салада арнайы әдебиеттерді қарау;

5) мәтінді белгілеу (мәтіннің алынып тасталынатын бөліктері тік жақшаға алынады);

6) жақша сыртында қалған мәтінді оқу; байланыспайтын бөліктерін жою;

7) түпнұсқа мәтінінің жақша сыртында қалған бөлігін толықтай жазбаша аудару.

Реферат жазуға қажетті біліктер:

– мәтін құрастыру тәсілдерін, мақала жазу жоспарын білу (кіріспедегі мәселенің тарихы, тәжірибеге негіздеме, тәжірибе сипаттамасы, нәтижелері, қорытынды);

– мәтінді жалпылай зерттеу барысында мәтіннің мазмұнын алдын ала болжай ала білу.

Рефераттың елеулі және ерекше сипаттамасы ол – ақпараттылық. Басқа құжаттардың ешбір түрі бастапқы мәтіннің мазмұнын толық аша алмайды. Рефераттың дәл осы ерекшелігі бастапқы құжаттарды оқуға кететін уақытты 90 %-ға дейін үнемдеуге мүмкіндік береді.

Рефераттардың көлемі:

Индикативті рефераттардың орташа көлемі кемінде 500 баспа белгісі, ақпараттық рефераттар – 1000 баспа белгісі, шолу рефераттары – 2500-10000 баспа белгісі болады.

Реферат жазу бастапқы құжатты мағыналық қысқарту, яғни компрессия болып табылады.

Компрессия дегеніміз бұл:

• негізгісі мен бастысын бөліп көрсету;

• осы басты мәселені қысқаша баяндау.

Осылайша, бастапқы мәтінді қысқартудың екі жолы бар:

1) мардымсыз бөліктерін алып тастау;

2) басты ойды қысқаша жаңа түрге өзгерту.

Реферат кең ауқымды контексте ойдың логикалық даму заңдылықтары бойынша туған жаңа мәтін болып табылады, мысалы:

Бастапқы мәтін (орыс тілінде)	Реферат (ағылшын тілінде)	Реферат (қазақ тілінде)
1. Если нагреть фосфор без доступа воздуха, то через некоторое время его свойства резко изменятся: фосфор приобретает красно-фиолетовый цвет, перестает светиться в темноте, делается неядовитым и не самовоспламеняется на воздухе.	Describes the changes in the properties of phosphorus when heated without access air.	Ауасыз қыздырғандағы фосфор қасиеттерінің өзгеруі сипатталады.
2. Метод радиоиммунных исследований имеет серьезные преимущества перед другими методами: во-первых, все исследования ведутся без введения большого количества радиоактивных препаратов, во-вторых, его чувствительность в сотни раз выше, чем химических методов, и, наконец, точность результатов намного превосходит биохимические и химические методы анализа.	Outlines the advantages of radioimmunoassay studies over other methods .	Радиоиммундық зерттеу әдістерінің басқа әдістерден артықшылықтары жазылады.
3. Экономико-географические исследования имеют исключительное значение для развития сети национальных парков.	Emphasizes the importance of economic-geographical research for the development of a network of national parks.	Экономика-географиялық зерттеулердің ұлттық парк жүйесін дамытудағы маңызы баса айтылады.

Аннотация (аңдатпа) дегеніміз – таза ақпараттық мақсаттағы барынша ықшамдалған материалдың сипаттамасы. Аннотация реферат сияқты материалды өзімен алмастыра алмайды. Ол оқырманға кітаптың немесе мақаланың тек жалпы мазмұнын ғана береді. Аннотация жазу шеберлігі мәтіндегі ең маңыздысы мен бастысын дұрыс анықтай алуда.

Бастапқы құжаттың жалпы жоспарының көмегімен аннотация жазу оңайға түседі. Мазмұндаманы барынша ықшамдау үшін жоспардың негізгі тұжырымдамаларын біріктіру жолымен мүмкіндігінше ең аз тармақтарға келтіру керек.

Аннотацияның көлемі – 500 баспа белгілері. Анықтамалық (сипаттама) аннотациялардың көлемі 800-1000 баспа белгілерінен аспауы тиіс.

Аннотацияда түпнұсқаның негізгі үзінділері қолданылмайды, аннотация авторының тұжырымдамалары ғана беріледі. Аннотация лексикасы етістіктерден гөрі есім сөздердің және нақты зат есімдерден гөрі абстрактілі зат есімдердің көп болуымен, салыстырмалы тұйықтылығымен және лексикалық құрамының бірыңғайлығымен ерекшеленеді.

Аннотациялық аударманың түрлері

Аннотациялардың екі түрі болады: сипаттама және реферативті.

Сипаттама аннотациялық аударма материалдың мазмұнын ашпай, тек сипаттамасын береді. Көбінесе сипаттама аннотация потенциалды оқырман ақпарат алуы үшін аннотацияланатын мақала немесе кітап жоспарының жалпылама тұжырымдамалары болып табылатын атаулы сөйлемдерден тұрады. Сипаттама аннотация кітаптың басында беріледі және шығу мәліметтерінен басталады. Сондықтан дайын аннотацияны орыс тілінен қазақшаға аудару беруге болады, мысалы:

Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.

Сөздік 224 ақпарат көздерінен алынған 2028 сөздік мақаладан тұратын ақпараттық құрал болып табылады. Ақпарат құралы аударматану мәселесімен айналысатын барлық оқырмандарға арналған.

Өкінішке орай, аннотациясы дұрыс берілмеген немесе мүлдем аннотациясыз кітап-

тар бар.

Реферативті аннотациялық аудармада материалдың құрылымы беріледі, яғни материалдың бір-бірімен байланысқан, барынша ықшамдалған түрі беріледі. Негізінен реферативті аннотация оқырманды еліктіру мақсатымен басылымның мұқабасына қойылады, алайда басылымдар мен мақалалар бойынша ақпараттық мақсатта да құрылуы мүмкін.

Кең көлемді материалды қамтитын шолу рефераттары жеке мақалалар немесе кітаптарға жазылған, ішкі және сыртқы байланыс үшін белгілі бір реттілікпен орналасқан сипаттама және реферативті аннотациялардан тұратынын айта кеткен жөн.

Рефераттар, баяндамалар және ғылыми жұмыстарды жазу барысында ешбір жағдайда плагиатқа (дереккөздерді көрсетпей, басқа біреулердің мәтіндерін пайдалану) жол бермеу керектігін есте сақтау керек.

Ғылымда бұл этикалық сипаттағы маңызды мәселе; оған қоса жұмыста плагиаттың анықталуы ғылыми дәрежеден айырылуға әкеп соғады. Басты қиындығы сол, ғылыми жұмыс жазу барысында бұрынғы зерттеушілердің ойларына сүйенбеу мүмкін емес. Алайда белгілі бір мәселенің шешімі ретінде жаңа тәсіл ұсынылса, бұл плагиат болып саналмайды.

Жас зерттеушілерге ғылыми жұмыстарында өзінің және біреудің ойлары мен ұсыныстарын бөліп көрсету, түпнұсқа мәтінін дұрыс дәйексөз келтіріп, өз сөзімен айта білу өте маңызды. Көптілді тұлғаларға, барлық тілдегі ғылыми мәтіндерде қолданылатын тілдік клишелер мен грамматикалық құрылымдарды білу керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации. 4-е изд., испр. М.: Эдиториал УРСС, 2006. С. 26-27.

[2] Белкина Л.В. Научно-технический перевод. Владимир: Владимир. Политехн. ин-т, 1993. С. 42-46.

[3] Жұмабекова А.Қ., Жұмашева Г.А. Аударма терминдерінің түсіндірме сөздігі. Алматы: ИП Уатханов, 2012. С. 61-65.